

УДК 378:78

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.70-3.15>**Т. В Мотуз**кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри загальної, спеціальної педагогіки, реабілітації та інклюзивної освіти
КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради

ЦІННОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Статтю присвячено проблемі цінностей професійної діяльності сучасного вчителя в контексті реформування системи вітчизняної освіти відповідно до Концепції Нової української школи. Реформа загальної середньої освіти, проголошена в Концепції, демонструє, що сучасному суспільству потрібен учитель, професійно-педагогічна діяльність якого відповідає новим підходам до організації освітнього процесу. Від вчителя нової школи вимагається високий професіоналізм у роботі, соціальна активність, творче ставлення до своєї праці, толерантність, вміння співпрацювати з оточуючими. При цьому особливу увагу привертає проблема аксіологічного складника професійної діяльності вчителя, його професійні цінності. Цінності професійної діяльності вчителя складають знання, вміння, ідеї, концепції, набуті вчителем, які оцінюються ними як позитивні і мають значущість для суспільства, окремої педагогічної системи, конкретної людини.

Виокремлено напрями реформи, що безпосередньо стосуються професійної діяльності вчителя, а також окреслено основні цінності професійної діяльності відповідно до цих напрямів. 1. Педагогіка партнерства, що передбачає співпрацю і відкритий діалог усіх учасників освітнього процесу (учні, вчителі, батьки): повага, прийняття, співпраця, щирість, толерантність, підтримка, родина. 2. Нові стандарти і результати навчання. Вчитель має бути готовим до впровадження інтерактивних, діяльнісних методів, групових форм роботи, а також до застосування різних видів оцінювання навчальної діяльності учнів, зокрема формувального, а відтак цінностями тут виступають дитиноцентризм, рівність, справедливість, повага, відкритість, мотивація й заохочення учня, культура довіри. 3. Наскрізний процес виховання, у якому важливі такі професійні цінності вчителя, як патріотизм, гідність, відповідальність, толерантність, традиції, культура, здоров'я. 4. Готовність вчителя до інновацій, що передбачає особисту відповідальність, прагнення до постійного самовдосконалення, самореалізації і творчості.

Виокремлені професійні цінності вчителя Нової української школи, гуманістичні за своєю сутністю, оскільки зосереджують у собі широкий спектр всіх духовних цінностей суспільства. Доведено, що професійні цінності вчителя повинні складати цілісну систему, тільки в цьому випадку вони зможуть виконувати роль головних орієнтирів для його професійної діяльності.

Ключові слова: професійні цінності, вчитель, нова українська школа.

Постановка проблеми. Стрімкі зміни в соціокультурному та економічному житті країни, що відбуваються в останні десятиліття, формують нові орієнтири в усіх сферах суспільного життя, зокрема в освіті. Імператив вітчизняної освітньої політики, її головний стратегічний напрям полягає в комплексному реформуванні системи всіх ланок освіти відповідно до євроінтеграційного вектору розвитку держави. Першочерговому реформуванню підлягає система загальної середньої освіти, де ключовою фігурою і головним суб'єктом освітнього процесу був, є і залишається вчитель. Вчитель – це особистість, що організовує і реалізує освітній процес, людина, що допомагає здобувати знання і розвиває духовний світ своїх учнів, формує цінності. У зв'язку із цим висувуються вимоги до особистісних якостей і професійної компетентності вчителя.

Реформа загальної середньої освіти, проголошена в Концепції Нової української школи (2016)

[5], демонструє, що сучасному суспільству потрібен учитель, професійно-педагогічна діяльність якого відповідає новим підходам до організації освітнього процесу. Від вчителя нової школи вимагається високий професіоналізм у роботі, соціальна активність, творче ставлення до своєї праці, толерантність, вміння співпрацювати з оточуючими. При цьому особливу увагу привертає проблема аксіологічного складника професійної діяльності вчителя, його професійні цінності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аксіологічна проблематика є досить актуальною у системі освіти. Особливу значущість аксіологічний підхід має для сучасного освітнього процесу, оскільки кожна епоха намагається відповісти на питання «Хто вчить?», «Навіщо вчить?», «Чому вчить?». Започаткований у філософії, аксіологічний (від гр. *axia* – цінність і *logos* – слово, вчення) підхід охоплює сьогодні всі сфери соціально-гуманітарного знання.

Проблема вивчення цінностей і ціннісних орієнтацій у науковій літературі висвітлюється досить докладно в роботах вітчизняних та зарубіжних психологів, соціологів, культурологів, педагогів (О. Асмолов, Г. Балл, І. Бех, М. Боришевський, А. Здравомислов, М. Єнікєєв, С. Максименко, А. Маслоу, М. Рокіч, В. Франкл та ін.). При цьому власне визначення дефініції «цінності» різняться в залежності від наукової спрямованості. Так, у психології цінність визначається як значимість для людей тих чи інших матеріальних, духовних або природних об'єктів, явищ, їх відповідність основним потребам суспільства та індивіда [2, с. 507]. Соціологи наполягають на тому, що цінність – це властивість суспільного предмета задовольняти певні потреби соціального суб'єкта (людини, групи людей, суспільства); за допомогою цінностей характеризують соціально-історичне значення для суспільства і особистісний сенс для людини певних явищ дійсності [1, с. 608].

Із позиції культурологічного підходу цінності – це компонент культури. На думку А. Здравомислова, світ цінностей – це сфера духовної діяльності людини, її моральної свідомості, уподобань. Цінності можна розглядати як регулятивні компоненти будь-якої культури, що втілюють ідеали і уявлення про ідеали. Вони виявляються в нормах, значеннях і найбільш типових для певної культури артефактах (матеріальних і ідеальних продуктах). У багатьох культурних процесах цінності є еталонами, з їх допомогою діяльність стає вмотивованою, осмисленою [3]. Таким чином, цінності є орієнтиром діяльності та поведінки людини.

Отже, в науковій літературі сформовано специфічні підходи до визначення поняття цінності: цінність ототожнюється з новою ідеєю, яка є індивідуальним або соціальним орієнтиром; цінність сприймається як поширений суб'єктивний образ або уявлення, що має людський вимір; цінність асоціюється з культурно-історичними стандартами; цінність асоціюється з типом «гідної» поведінки, з конкретним життєвим стилем; цінність фіксується і позначається через певні життєві уявлення. Її зміст розкривається за допомогою конкретного комплексу ідей.

Проблематика цінностей є досить розробленою і актуалізованою стосовно системи освіти. Теоретико-методологічні засади аксіологічного підходу у вищій школі розкриті в роботах І. Беґа, Л. Ваховського, М. Євтуха, І. Зязюна, В. Кременя, Н. Нічкало, О. Савченко, О. Сухомлинської, В. Ткаченка та ін.; питання оновлення змісту освітнього процесу в закладах вищої освіти з урахуванням ціннісного складника висвітлені в роботах О. Бондаревської, С. Гончаренка, В. Зінченка, Ю. Мальованого та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується озна-

чена стаття. Зазначимо, що більшість досліджень із проблеми професійних цінностей присвячені формуванню цінностей та ціннісних орієнтацій студентства (майбутніх учителів) у процесі професійної підготовки. Динамічні зміни, що відбуваються у вітчизняній системі освіти у зв'язку з реформою Нової української школи, новий погляд на організацію освітнього процесу і на результати навчання потребують переосмислення ролі сучасного вчителя, визначення провідних ціннісних пріоритетів у професійній діяльності.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою даної розвідки є аналіз науково-педагогічних підходів до визначення та класифікації професійних цінностей вчителя, а також окреслення цінностей професійної діяльності вчителя Нової української школи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Низка підходів до визначення та класифікації цінностей стали основою для виокремлення аксіологічного складника професійної діяльності вчителя. Цінності професійної діяльності вчителя складають знання, вміння, ідеї, концепції, набуті вчителем, які оцінюються ними як позитивні і мають значущість для суспільства, окремої педагогічної системи, конкретної людини. Підходи сучасних науковців до класифікації педагогічних цінностей наведено в Таблиці 1.

Таблиця 1

Класифікація педагогічних цінностей

Автори	Педагогічні цінності
Є. Шиянов, І. Котова	Соціально-педагогічні цінності Групові педагогічні цінності Особистісні педагогічні цінності
І. Ісаєв	1. Суспільно-педагогічні цінності 2. Професійно-педагогічні цінності: – цінності-цілі; – цінності-засоби; – цінності-ставлення; – цінності-знання; – цінності-якості. 3. Індивідуально-особистісні цінності
В. Міжеріков, М. Єрмоленко	Професійно-педагогічні знання Світогляд Педагогічна мислення Педагогічна рефлексія Педагогічний такт та етика
Є. Бондаревська, В. Сластьонін	Людські Духовні Практичні Особистісні

Зупинімося на найбільш повній і ґрунтовній, на наш погляд, класифікації педагогічних цінностей, що запропонована І. Ісаєвим. Класифікація побудована на ідеї комплексного осмислення педагогічної діяльності як основи педагогічної професії. Розглядаючи цінності в педагогічному процесі як умову і результат професійної діяльності, вчений відзначає різні рівні існування педагогічних

цінностей та розподіляє їх на групи: 1) суспільно-педагогічні, 2) професійно-групові, 3) індивідуально-особистісні [4]. Із позицій нашого дослідження актуальними є професійно-групові цінності, що є сукупністю ідей, концепцій, норм, які регулюють професійно-педагогічну діяльність у певних професійних групах (школа, коледж, ЗВО тощо) або в рамках певних освітніх інститутів. Сукупність таких цінностей має цілісний характер та відносну стабільність і повторюваність. На формування професійно-групових цінностей впливають ЗМІ, громадська думка, що набуває значущості завдяки відкритості Інтернет-простору, релігія, мораль та ін. [4]. З-поміж професійно-групових цінностей вчений виділяє:

– цінності-цілі – цінності, що розкривають значення і сенс цілей професійної діяльності педагога;

– цінності-засоби – цінності, що розкривають значення способів і засобів здійснення професійно-педагогічної діяльності;

– цінності-ставлення – цінності, що розкривають значення і сенс ставлень як основного механізму функціонування цілісної педагогічної діяльності;

– цінності-знання – цінності, що розкривають значення і сенс психолого-педагогічних знань у процесі здійснення педагогічної діяльності;

– цінності-якості – цінності, що розкривають значення і сенс якостей особистості педагога (різноманіття взаємопов'язаних індивідуальних, особистісних, комунікативних, професійних якостей особистості вчителя як суб'єкта професійно-педагогічної діяльності, що виявляються в спеціальних здібностях: здатності до творчості, здатності проектувати свою діяльність і передбачити її наслідки та ін.)

Зауважимо, що в процесі набуття суб'єктивного досвіду, осмислення суспільних і групових ціннісних установок змінюється і світоглядна картина вчителя, а це в певних умовах може вплинути і на формування професійно-групових цінностей. Таким чином, всі три види цінностей виявляються взаємопов'язаними між собою. Кожен вчитель, акумулюючи суспільно-педагогічні і професійно-групові цінності, будує свою особистісну систему цінностей.

Ураховуючи основні компоненти реформи загальної середньої освіти, закладені в Концепції Нової української школи, спробуємо окреслити професійні цінності сучасного вчителя. Виокремимо напрями реформи, що безпосередньо стосуються професійної діяльності вчителя і цінностей професійної діяльності: 1) педагогіка партнерства, 2) нові стандарти й результати навчання, 3) наскрізний процес виховання, 4) готовність до інновацій [5].

Педагогіка партнерства. Педагогіка партнерства передбачає співпрацю і відкритий діалог

усіх учасників освітнього процесу (учні, вчителі, батьки) та базується на принципах поваги до особистості кожного, толерантності, доброзичливості і позитивному ставленні, прийнятті та погодженні спільних правил і обов'язків, визнанні цінності родини та учнівського колективу. Відповідно, цінностями професійної діяльності вчителя мають бути повага, прийняття, співпраця, щирість, толерантність, підтримка, родина.

Нові стандарти й результати навчання. У центрі освітнього процесу в Новій українській школі є «особистість учня, його потреби, мотиви, попередній досвід, здібності, активність, інтелект, індивідуально-психологічні особливості, ціннісні орієнтири, отже, навчання є антропоцентричним за метою, змістом і формами організації» [6]. Організація освітнього процесу, що орієнтований на формування в учнів ключових компетентностей для життя, вимагає нових підходів до організації навчальної діяльності та до оцінювання результатів навчання. Вчитель має бути готовим до впровадження інтерактивних, діяльнісних методів, групових форм роботи, а також до застосування різних видів оцінювання навчальної діяльності учнів, зокрема формувального. Тут професійними цінностями є дитиноцентризм, рівність, справедливість, повага, відкритість, мотивація й заохочення учня, культура довіри.

Таблиця 2

Професійні цінності вчителя Нової української школи

Напрями реформи	Професійні цінності вчителя Нової української школи
Педагогіка партнерства	Повага Співпраця Прийняття Підтримка Щирість Толерантність Родина
Нові стандарти й результати навчання	Дитиноцентризм Рівність Справедливість Повага Відкритість Мотивація Культура довіри Заохочення учня
Наскрізний процес виховання	Патріотизм Гідність Відповідальність Толерантність Традиції Культура Здоров'я
Готовність до інновацій	Самореалізація Самовдосконалення Академічна свобода Творчість Пізнання Самоаналіз

Наскрізний процес виховання. У Новій українській школі процес навчання і виховання є єдиним і неподільним. Кожен урок, кожен вид діяльності учнів пронизаний виховною метою та цінностями, спирається на життєвий досвід. Тут важливі такі професійні цінності вчителя, як патріотизм, гідність, відповідальність, толерантність, традиції, культура, здоров'я.

Готовність до інновацій. У концепції Нової української школи, а також у Законі України «Про освіту» достатньо актуалізовано питання академічної свободи, що надає вчителю право самостійно обирати форми, методи навчання, методичне забезпечення освітнього процесу, а також вільно розвивати свої професійні компетентності за принципами доступності, відкритості, вільного вибору. Надана вчителю свобода у професійній діяльності з-поміж іншого передбачає особисту відповідальність, прагнення до постійного самовдосконалення, самореалізації і творчості, що також є професійними цінностями.

Професійні цінності вчителя Нової української школи відповідно до напрямів реформи узагальнено в таблиці 2.

Висновки. Отже, професійні цінності – це ті орієнтири, на основі яких людина обирає, опанує і виконує свою професійну діяльність. Це також ресурси, що забезпечують особистісний соціально значущий результат будь-якої професійної діяльності. Цінності професійної діяльності вчителя – це внутрішній емоційно опанований регулятор діяльності, що визначає ставлення до навколишнього світу, до самого себе, що моделює зміст професійної діяльності. Цінності професійної діяльності вчителя об'єктивні, оскільки формуються історично, у процесі розвитку суспільства, інституту освіти і фіксу-

ються в педагогічній науці як форма суспільної свідомості у вигляді специфічних образів і уявлень.

Цінності професійної діяльності вчителя Нової української школи пов'язані з такими напрямами реформи, як педагогіка партнерства, нові стандарти й результати навчання, наскрізний процес виховання, готовність до інновацій, і мають бути орієнтиром і стимулом соціальної і професійної активності. Професійні цінності вчителя Нової української школи гуманістичні за своєю сутністю, оскільки зосереджують у собі широкий спектр всіх духовних цінностей суспільства. Професійні цінності вчителя повинні складати цілісну систему, тільки в цьому випадку вони зможуть виконувати роль головних орієнтирів для його професійної діяльності.

Список використаної літератури:

1. Асмолов А.Г. Психология личности : принципы общепсихологического анализа. Москва : Изд. центр «Академия», 2002. 416 с.
2. Еникеев М.И. Психологический энциклопедический словарь. Москва : ТК Велби ; Изд-во «Проспект», 2006. 558 с.
3. Здравомыслов А.Г. Потребности. Интересы. Ценности. Москва : Политиздат, 1986.
4. Исаев И.Ф. Профессионально-педагогическая культура преподавателя : учеб. пособ. Москва : Академия, 2004. 208 с.
5. Концепція нової української школи. URL : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola>.
6. Сидоренко В.В. Концептуальні засади Нової української школи: ключові компетентності, ціннісні орієнтири, освітні результати. *Методист*. № 5. 2018.

Motuz T. Values of professional activity of a primary school teacher of a New Ukrainian School

The article is devoted to the problem of values of professional activity of a modern teacher in the context of reforming the system of national education in accordance with the Concept of the New Ukrainian School. The reform of general secondary education proclaimed in the Concept demonstrates that modern society needs a teacher whose professional and pedagogical activities correspond to new approaches to the organization of the educational process. The teacher of the new school is required to have high professionalism in work, social activity, creative attitude to his work, tolerance, ability to cooperate with others. The problem of the axiological component of the teacher's professional activity, his professional values attracts special attention. The values of a teacher's professional activity are knowledge, skills, ideas, concepts acquired by the teacher, which they assess as positive and have significance for society, a particular pedagogical system, a particular person.

The directions of the reform that are directly related to the professional activity of a teacher are singled out and the basic values of professional activity in accordance with these directions are outlined. 1. Pedagogy of partnership, which involves cooperation and open dialogue of all participants in the educational process (students, teachers, parents): respect, acceptance, cooperation, sincerity, tolerance, support, family. 2. New standards and learning outcomes. The teacher must be ready to introduce interactive, activity methods, group forms of work, as well as to use different types of assessment of students' learning activities, including formative, and therefore the values are child-centeredness, equality, justice, respect, openness, motivation and encouragement, culture trust. 3 A thorough process of education, in which such professional values of a teacher as patriotism, dignity, responsibility, tolerance, traditions, culture, health are important. 4. Teacher's readiness for innovation, which involves personal responsibility, the desire for continuous self-improvement, self-realization and creativity.

The selected professional values of the teacher of the New Ukrainian School are humanistic in their essence, as they concentrate in themselves a wide range of all spiritual values of the society. It is proved that the professional values of a teacher should form a holistic system, only in this case they will be able to play the role of the main guidelines for his professional activity.

Key words: professional values, teacher, New Ukrainian School.